

UMETNOST 20. STOLETJA NA SLOVENSLEM

Napotki za učitelja

Urša Neubauer, Gimnazija Vič

UČNA TEMA: Vpliv družbeno političnih okoliščin na umetnostne sloge prve polovice 20. stoletja (primer ekspresionizma in konstruktivizma)

1. Učni cilji iz učnega načrta

Dijak:

- Pozna in razume zgodovinski razvoj likovne umetnosti
- Presoja vloge likovne umetnosti v družbenem dogajanju
- Pozna vodilne osebnosti svetovne in slovenske likovne umetnosti in ovrednoti njihovo mesto v razvoju
- Izostrni pozitiven odnos do kulturne in umetnostne dediščine
- Samostojno izbere oblikovalne strategije
- Samostojno izbere risarske/slikarske materiale in oroda

Dijak bo po končani uvodni uri in likovnem ustvarjanju:

- Znal analizirati razvoj modernizma na Slovenskem in počasno prodiranje abstrakcije
- Znal dojeti slovenski ekspresionizem kot odgovor na izkušnjo prve svetovne vojne in povojno stvarnost; prepoznal bo formalne in vsebinske značilnosti ekspresionizma in nove stvarnosti
- Razumel bo uporabo močnih barv in deformacijo oblik kot poseben izraz razpoloženja in duhovnega doživetja (ter umetniški naslon na primitivno in eksotično umetnost)
- Razvil zavest o internacionalno usmerjeni slovenski avantgardi kljub njeni kratkotrajnosti
- Razumel konstruktivizem kot smer, ki poudarja povezanost umetnosti in življenja
- Razumel idejo za konstruktivizmom, da gre za umetnost kot konstrukcijo sil in napetosti v prostoru (kot skupina so zahtevali uporabnost umetnosti v vsakdanjem življenju ob uporabi novih materialov).
- Razvil občutek za barvna ravnovesja in občutljivost za izbor linij, tehnik in barv glede na npr. občutje

2. Teoretično ozadje

2.1 POVZETEK

Oris razmer

- 20. stoletje kot čas utrjevanja slovenske samozavesti
- Sledenje razvoju modernizma v Zahodni Evropi
- Ohranjanje figuralne zasnove likovnega dela
- Po drugi svetovni vojni prodiranje abstrakcije (uveljavitev šele v 60. letih)
- Neenotna, razpršena podoba likovne umetnosti kot odgovor na hitro spreminjajoči svet

Umetnost pred in po 1. svetovni vojni:

- Kratkotrajnost
- Omejenost na ozek krog ljudi
- Internacionalna usmerjenost
- Delovanje okrog skupine Tank in multimedijско povezovanje umetnostnih zvrsti v umetniški dogodek
- Elementi konstruktivizma in nadrealizma, zametki abstraktne umetnosti
- Ekspresionizem: umetnost kot reakcija na družbeno dogajanje; močne barve in deformacija oblik kot osebni izraz razpoloženja in duhovnega doživetja; naslon na primitivno in eksotično umetnost
- Bistvene lastnosti moderne in sodobne umetnosti: eksperimentiranje, avtonomija umetnosti, avtonomnost likovnih redstev
- Premikanje meja med zvrstmi, uporaba novih materialov in tehnik (kolaž, fotomontaža, land art)
- Novi koncepti in funkcije umetnosti (avtonomija umetnosti, umetnost kot provokacija, umetnost kot propaganda)
- Uveljavitev novih medijev in zvrsti umetnosti (grafičnega oblikovanja in vizualne komunikacije, industrijskega oblikovanja, videa in filma)

2.2 IZHODIŠČA UMETNOSTI 20. STOLETJA

Deformacija, svobodna uporaba barve, novi načini upodabljanja prostora, abstrakcija, porojena iz lirične geste ali iz geometrizma, zavračanje »sklenjene oblike«, zlivanje oblik, mnogovrstnost materialov in razpad kategorij: vse to pride človeku na misel, kadar razmišlja o umetnosti 20. stoletja. Umetnost kot igra, kot protest, kritika, spodbuda k razmisleku, element, ki vznemirja: vse te funkcije so bile pogosto omenjene. V 20. stoletju se je umetnost primerilo vse mogoče: zavračali so jo, se iz nje norčevali, jo prepovedovali in uničevali, prav tako pa tudi slavili, povzdigovali, uporabljali in komercializirali. Preobrazb in zasukov je bilo ničkoliko: bili so hitri, dinamični in protislvni.

Umetnost v 20. stoletju je predvsem izpoved osebnega odnosa do določene teme oz problema, ki je v ozadju. To izraža z umetnostnimi slogi, s tehnikami, materiali, vsebinami in načeli, ki so izraženi v manifestih in razglasih.

Umetnost črpa navdih iz narave, zato je lahko kaotična, naključna in nestrukturirana, po drugi strani pa temelji na sistemih, zgrajenih na geometričnem redu.

Umetnost hoče biti figuralna in abstraktna obenem. Sistemi in toga merila se umikajo novim pravilom in avtonomnosti. Enake ugotovitve vsaj deloma veljajo tudi za dojetanje: umetnost ni nespremenljiva in dokončna, umetnost nima le enega obličja, ki bi ga morali vsi sprejeti – je ogledalo svojega dinamičnega, kompleksnega in protislavnega stoletja.

V nadaljevanju bomo predstavili dve gibanji, na primeru katerih bomo skušali orisati značilne tokove in preobrazbe, zaradi katerih se razvoj umetnosti kljub ostrima prelomoma v obeh svetovnih vojnah kaže kot dinamičen proces.

2.2.1 EKSPRESIONIZEM NA SLOVENSKEM

Ekspressionizem je bil prvi umetniški fenomen, ki je docela izrazil nemirni duh, značilen za 20. stoletje. Koncepta samega ekspresionizma ne moremo enoznačno definirati, saj se v njem stekajo kompleksna prizadevanja in različne oblike vizualnega izražanja.

Kaj razumemo pod pojmom »ekspresionizem«?

Ekspressionistična umetnost odseva podobo resničnosti, kakor jo vidi umetnik, pri tem pa uporablja deformacijo, močne barvne kontraste in poudarjeno potezo s čopičem, torej je pomembna njegova gesta. Na delih umetnikov vidimo, kako spontana, nezadržana slikarska poteza svobodno poudari nekatere oblike in barve – s tem izrazi osebni, čustveno opredeljeni pogled na motiv. Umetniki so hoteli sami določati svojo umetniško dejavnost in

zanjo odgovarjati. Poskušali so obvladati in pojasniti naravo z umetnostjo, ki je »brv v svet duha«. (MILOVANOVIČ, 2018)

Zavračanje racionalne metodologije v korist dramatične vizualne poenostavitve; opuščanje umetniške konvencije z namenom, da se svobodno razraste čustvo. Prebadanje zunanje lupine realnosti zaradi razkrivanja notranjih stanj bitja – posledično popačenje in raztapljanje oblik, ki bi razkrilo njihovo psihološko ali duhovno »notranjost«. Ekspresionizem je prej stanje duha kot slog. Plodna tla je našel vsepovsod v Evropi, kjer so se umetniki poskušali osvoboditi starega reda (bodisi od akademske tradicije bodisi od meščanske družbe).

Ekspresionistične podobe zajemajo napetost in nakazujejo slutnje časa, ki je vodil v kataklizmo prve svetovne vojne, hkrati pa nakazujejo iz nje porajajoči se »novi svet«, ki je obljubljal svobodo, hkrati pa je bil okužen s socialno nepravilnostjo in neenakostjo.

Po prvi svetovni vojni so ekspresionistične ideje še vedno vplivale tako na likovno umetnost kot tudi na književnost, glasbo in film. (DRURY, 2018)

France Kralj (1895-1960) je vodja povojne umetnostne protiimpresionistične revolucije pri Slovencih. On je tudi največji talent ekspresionizma pri nas. Njegovo delo se je razvijalo doslej v treh razvojnih stopnjah, katerih prva se razteza nekako do l. 1923, druga do 1928. V prvi je umetnik programen ekspresionist, ki poskuša v več smereh najti novo pot. Njegov talent je izrazito iskateljski, zato v vsem njegovem delu prevladuje formalni problem pred motivnim ali vsebinskim. Kljub njegovi težki, meditativni naravi pa se v njegovem delu vedno prebija na površje pristno slovenska sanjavost, poetična idiličnost, šegavost in ljubezen do grude. Kljub nasprotnemu videzu je France Kralj v povojni generaciji najgloblje občutil in izrazil boleost svojega rodu.



Slika 1



Slika 2

2.2.2 SLOVENSKA ZGODOVINSKA AVANTGARDA

Razmah avantgardnih dejavnosti v slovenskem prostoru po prvi svetovni vojni, ki je trajal skozi vsa dvajseta leta in s posameznimi segmenti odmeval še v naslednjem desetletju, se lahko zdi presenteljav, zlasti če pomislimo, kako pozno se je razvila slovenska moderna umetnost s svojimi institucijami in kako provincialno in konservativno je bilo takratno slovensko kulturno okolje.

Škandaloznost avantgard ni bila le v vnašanju novih form in materialov v prostor umetnosti, temveč še bolj v tem, da so te nove forme implicirale docela drugačen koncept umetnosti in njenega položaja v družbi, kar pomeni, da so se avantgardisti zavzemali za »novo umetnost«, kolikor so se zavzemali tudi za »novi svet« in »novega človeka« v njem. Ker je avantgarda dojemala umetnost kot sovisni element dinamične družbene celote, ne pa kot ločeno, avtonomno prakso, je razumljiv, da je problematizirala tudi tradicionalno zvrstno delitev umetnosti in težila proti celovitemu delu. Avantgardisti so bili v svojem času marginalizirani in včasih tudi neposredno onemogočeni, pozneje pa je bila avantgarda izrinjena iz zavesti in toliko bolj iz nacionalnih kulturnih kanonov.

Ob ponovnem odkritju zgodovinske avantgarde, se je zanimanje zanjo in njene dosežke v Sloveniji stopnjevalo. V tem smislu lahko avantgardno produkcijo dvajsetih let z njenimi idejami in praksami vidimo kot začetek tradicije, ki je nato imela še vsaj dva pomembna vrhova v poznih šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih (»neoavantgarda« in »retroavantgarda«).

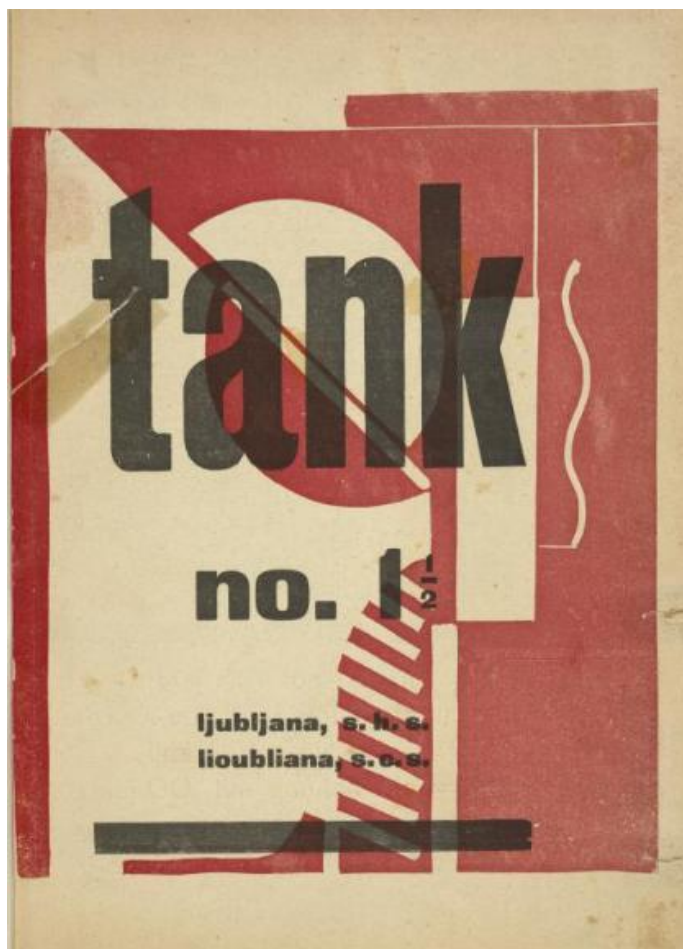
Naš glavni likovni predstavnik je bil slikar in grafik Avgust Černigoj (1898-1985). Rodil se je v Trstu, kjer je obiskoval umetno-obrtno šolo in po koncu prve svetovne vojne poučeval risanje v Postojni. Od 1922 je študiral na münchenski akademiji Becker-Gundahel in umetnoobratni šoli Hillerbrand.

Bil je zelo kratek čas študent v Weimarju na Bauhausu. Tam se je le seznanil z osnovami konstruktivizma. Bauhaus je veljal kot sinonim za avantgardo in socializem in šola, ki je iskala nove načine za ustvarjanje celostne umetnine, od drobnega predmeta, arhitekture ali scenografije. Z razstavo na ljubljanski Tehniški šoli leta 1924 je prišel v konflikt s takratno politično oblastjo, tako da je moral leta 1925 zapustiti Ljubljano. Sodeloval je v konstruktivističnem gibanju v Trstu, družil se je z enako vsestransko in avantgardno mislečimi umetniki. (TANK!, 1999)

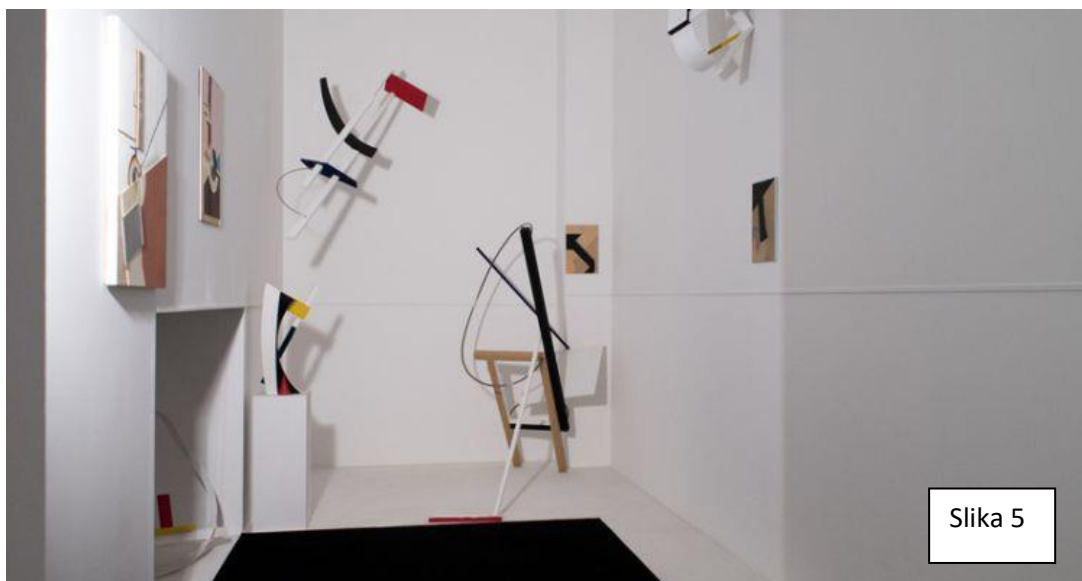
Z naprednimi idejami in močnim ustvarjalnim zagonom je vplival na razvoj slovenske in tržaške umetnosti, njegov opus pa uvrščamo med najpomembnejše v slovenski avantgardi.



Slika 3



Slika 4



Slika 5

3. Medpredmetne povezave

Umetnostna zgodovina še posebej izstopa kot interdisciplinarna veda. Predmet v svojem jedru združuje pomembne segmente njanj cele vrste drugih ved. Z medpredmetnim povezovanjem umetnostne zgodovine z drugimi predmeti lahko poglobimo poznavanje pomembnih segmentov umetniškega dela. Ob tem z drugega zornega kota osvetlimo cilje ostalih predmetnih področij in tako dosežemo številne kurikularne povezave.

Ob obravnavi pomembnih politično družbenih razmer na Slovenskem pred in po prvi svetovni vojni, lahko zarišemo močne povezave s predmeti, kot so zgodovina in geografija, kar se tiče temeljitejših razlag o času in prostoru, kjer so umetniki delovali. Nenazadnje pa lahko vključimo tudi filozofijo, da lažje razložimo različne miselnosti časa ter njihov izvor in pa psihologijo, za boljšo osvetlitev psiholoških reakcij umetnikov (in družbe), ki se kažejo preko brav, potez in izbora motivov.

4. Didaktična priporočila

Pouk umetnostne zgodovine se izvaja v različnih učnih oblikah in ob uporabi različnih metod. Pomembno je tudi, da se dijaki ob teoretskem spoznavanju umetnostne zgodovine tudi sami srečajo z likovnim ustvarjanjem, saj to njihovo znanje in oprazovanje postavi v novo luč.

Temeljni cilj poučevanja pa ostaja zaokrožena informacija o ključnih vsebinah, ki je posredovana s pomočjo ustreznega slikovnega gradiva. Dijaki naj aktivno sodelujejo na različne načine, tudi z lastnim ustvarjanjem.

Preko vizualnih dražljajev (likovnih del) ob zgodovinski razlagi družbeno političnih razmer v zgodnjem 20. stoletju dijaki lažje začutijo občutja navadnega človeka tega časa. Kasneje ob likovni nalogi pa se lahko še bolj poistovetijo in ugotovijo, kako lahko preko linij in barv v določenem slogu izkažeš posamezno občutje.

5. Material in metode likovnega snovanja

Likovno snovanje je specifično področje, ki ponuja dijaku možnost spoznavanja in doživljanja ustvarjalnega procesa od koncepta prek realizacije do refleksije.

Bistveni namen likovnega ustvarjanja je razvijanje dijakove ustvarjalnosti, doživljanja in razumevanja likovne umetnosti, ukvarjanje s sodobnimi likovnimi praksami ter zavedanje uporabnosti likovnosti v zasebnem, družbenem in poklicnem življenju.

Ključne naloge za doseganje teh ciljev so:

- praktično likovno izražanje in ustvarjanje
- Uporaba raznolikih ustvarjalnih miselnih strategij, dejavnosti, procesov, materialov
- Navezovanje problemsko zasnovanih nalog na problematiko likovne umetnosti in sodobne vizualne kulture

5.1 MATERIAL

- A3 risalni list, kolaž papir, revije
- Škarje, lepilo
- Tempera barve, čopiči, palete
- Listki z napisanim umetniškim gibanjem čustvi/pojmi

5.2 POSTOPEK

- Dijake v razredu razdelimo v skupine po šest
- Vsaka skupina prejme skupen listek z napisano umetniško smerjo (vsi posamezniki v skupini bodo svojo nalogo obravnavali na enak umetniški način)
- Vsak posameznik v skupini dobi svoj listek z občutjem /pojmom
- Vsak zase bodo likovno predstavili občutje/pojem, ki so ga prejeli, vendar znotraj okvira likovne smeri, ki jo imajo kot skupina (npr. dijaki v skupini, ki ima konstruktivizem, bodo vsi na konstruktivističen način predstavili pojme, ki so jih dobili na listkih)
- Predlagane tehnike za izražanje različnih smeri
- KONSTRUKTIVIZEM: kolaž, risanje s flumastrom, slikanje v monokromnih odtenkih
- EKSPRESIONIZEM: risanje s flumastri, slikanje s tempera barvami



UMETNIŠKA GIBANJA

EKSPRESIONIZEM	KONSTRUKTIVIZEM
----------------	-----------------

ČUSTVA/OBČUTJA/POJMI

VESELJE	OBUP	NEVOŠČJIVOST
LJUBEZEN	ŽALOST	RADODARNOST
MIR	GROZA	MEDOSEBNA POMOČ
PRIJATELJSTVO	SOVRAŠTVO	TEKMOVALNOST
STRPNOST	TESNOBA	STRAH

6. Ključni napotki za učitelja

- Učitelj mora za dijake poudariti vrednost ustvarjalnega razmišljanja in likovnega izražanja ter pomembnost te prakse za njihovo nadaljnjo pot
- Učitelj mora ovrednotiti pomen ideje in truda v nasprotju z vrednostjo estetske vrednosti končnega izdelka
- Znotraj likovne naloge in konceptualnega problema naj dijak v okviru lastnih zmožnosti najde lasten način izražanja, ki mu bo v veselje

7. Literatura

- J. Debicki, J.F. Favre, D. Grünwald, A.F. Pimentel, Zgodovina slikarske, kiparske in arhitekturne umetnosti, Modrijan, Ljubljana 1998
- J. Denegri, Sprehodi po slovenski moderni in postmoderne umetnosti, Edicija Artes, 2004
- L. Kreft, m. Komelj, A. Erjavec, idr., TANK!, Slovenska zgodovinska avantgarda, Moderna galerija, Ljubljana, 1999
- Ur. Č. Frelih, J. Muhovič, Likovno, vizualno, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, 2012
- G. Milovanovič, J. Dahlmanns, R. Simonišek, idr., Obrazi ekspresionizma/ odtisi duha, katalog razstave, Galerija Božidar Jakac, 2018
- M. Prevodnik, Nina Ostan idr. Likovna umetnost, učni načrt, Ljubljana 2008
- Shug, Naša doba, DZS, Ljubljana 1970
- Slovenska biografija: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1006340/>
- Slovenska biografija: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi300245/>

8. Slikovni viri

- SLIKA 1:
- SLIKA2:
- SLIKA 3:
- SLIKA 4:
- SLIKA 5: Druga rekonstrukcija Tržaškega konstruktivističnega ambienta (1927) <https://www.mg-lj.si/si/razstave/289/20-stoletje-kontinuitete-in-prelomi/> (29.3.2024)



"Ta publikacija odraža izključno mnenje avtorja, Komisija pa ne more biti odgovorna za morebitno uporabo informacij, ki jih vsebuje."